

Fimmtudaginn 18. september 1997.

Nr. 364/1997.

Ákærvaldið

(Hallvarður Einvarðsson ríkissaksóknari)

gegn

Albart Jan van Houten

Láru Dís Sigurðardóttur og

Rúnari Kolbeini Óskarssyni

(Sveinn Andri Sveinsson hdl.)

Kærumál. Réttarstaða sakbornings. Frávísunarkröfu hafnað.

Dómur Hæstaréttar.

Mál þetta dæma hæstaréttardómararnir Garðar Gíslason, Arnljótur Björnsson og Gunnlaugur Claessen.

Sóknaraðili skaut málinu til Hæstaréttar með kæru 9. september 1997, sem barst réttinum ásamt kærumálgögnum 11. sama mánaðar. Kæruheimild er í 1. mgr. 142. gr. laga nr. 19/1991 um meðferð opinberra mála. Kærður er úrskurður Héraðsdóms Reykjavíkur 9. september 1997, þar sem varnaraðilum var heimilað að kynna sér fram lögð dómskjöl í máli, sem sóknaraðili hefur höfðað gegn þeim og tveimur mönnum að auki. Sóknaraðili krefst þess aðallega, að kröfu varnaraðila verði vísað frá héraðsdómi, en til vara, að hinn kærði úrskurður verði felldur úr gildi og kröfum varnaraðila hafnað.

Varnaraðilar krefjast staðfestingar hins kærða úrskurðar.

Í dómi Hæstaréttar 23. júlí 1997 var hafnað kröfu þessara aðila um aðgang að skjölum málsins, áður en þeir hafa hver um sig verið yfirheyrðir fyrir dómi. Í hinum kærða úrskurði kemur fram, að verjandi ákærða Albarts hafi borið fram kröfu þessa 1. september 1997 vegna breyttra forsendna. Eru rök verjandans tilgreind þau, að með því að heimila ákærðu Láru og Rúnari að hittast í einrúmi eftir útgáfu ákæru og þingfestingu málsins og eftir dóm Hæstaréttar 23. júlí 1997 séu fram komnar nýjar aðstæður í málinu og breytt réttarstaða ákærða Albarts, sem leiða eigi til þess, að heimila skuli kynningu dómskjala, því að öðruvísi njóti ákærði Albart ekki jafnræðis við ákærðu Láru og Rúnar.

Ekki eru efni til að vísa kröfu varnaraðila frá héraðsdómi á grundvelli 2. mgr. 138. gr. laga nr. 19/1991, sem sóknaraðili vísar til.

Varnaraðilarnir Lára og Rúnar gengu í hjónaband 25. júlí 1997, tveimur dögum eftir uppsögu dóms Hæstaréttar, og munu þau hafa hist í einrómi eftir það. Í greinargerð sóknaraðila fyrir Hæstarétti kemur hins vegar fram, að engum af ákærðu hefur verið heimilað að kynna sér skjöl málsins. Ekki verður talið, að um breyttar forsendur sé að ræða, sem leiða skuli til annarrar niðurstöðu en þeirrar, sem komist var að í dómi Hæstaréttar 23. júlí 1997 í málinu nr. 300/1997. Samkvæmt þessu verður hinn kærði úrskurður felldur úr gildi.

D ó m s o r ð:

Hinn kærði úrskurður er felldur úr gildi.

Varnaraðilum, Albart Jan van Houten, Láru Dís Sigurðardóttur og Rúnari Kolbeini Óskarssyni, er óheimilt að kynna sér fram lögð skjöl málsins, áður en þau verða hvert fyrir sig yfirheyrð fyrir dómi.

Úrskurður Héraðsdóms Reykjavíkur 9. september 1997.

Ár 1997, þriðjudaginn 9. september, er á dómþingi Héraðsdóms Reykjavíkur, sem háð er í Dómhúsinu við Lækjartorg af Guðjóni St. Marteinsyni héraðsdómara, kveðinn upp úrskurður í málinu nr. S-506/1997: Ákærvaldið gegn Albart Jan van Houten, Ásgeiri Ebeneser Þórðarsyni, Cörlu Wolff, Láru Dís Sigurðardóttur og Rúnari Kolbeini Óskarssyni, en málið var tekið til úrskurðar 3. þ. m.

Málavextir eru þeir, að í réttarhaldi 1. þ. m. beindi Sveinn Andri Sveinsson hdl., verjandi ákærða Albarts Jan van Houten, þeim tilmælum til ákærvaldsins, að ákærði Albart fengi að kynna sér fram lögð skjöl í málinu vegna breyttra forsendna, frá því er úrskurður gekk um sams konar kröfu 9. júlí sl. og dæmt var í Hæstarétti 23. s. m. Ákærvaldið hafnaði beiðni verjanda.

Síðar fólu ákærðu Lára Dís og Rúnar Kolbeinn og verjendur þeirra Sveini Andra Sveinssyni hdl. að gera kröfu fyrir sína hönd um aðgang að skjölum málsins. Sú krafa var sett fram og flutt 3. þ. m. Þess er krafist, að ákærðu Albart Jan, Láru Dís og Rúnar Kolbeinn fái að kynna sér fram lögð skjöl. Færði verjandi fram þau rök fyrir kröfugerð sinni, að eftir uppkvaðningu úrskurðar héraðsdóms um sama álitaefti 9. júlí sl. og dóm Hæstaréttar 23. s. m. hefðu forsendur breyst mikið, einkum varðandi ákærða Albart Jan, og taldi verjandi hann ekki njóta jafnræðis á við aðra ákærðu í

málinu. Fengi ákærði Albart ekki að kynna sér fram lögð skjöl málsins, og eins og nú væri komið, fengi hann ekki réttláta málsmeðferð í skilningi 6. gr. mannréttindasáttmála Evrópu, og brotin væri á honum jafnræðisregla 65. gr. stjórnarskrárinnar.

Ákæruvaldið mótmælti kröfugerðinni og krefst aðallega frávísunar hennar, en til vara, að kröfunni verði hafnað. Vísaði ákæruvaldið í dóm Hæstaréttar frá 23. júlí sl. og telur ekkert það fram komið, sem breyta eigi þeirri niðurstöðu.

Hinn 25. júlí sl. voru ákærðu Lára Dís og Rúnar Kolbeinn gefin saman í hjónaband. Bæði fyrir og eftir hjónavígsluna fóru fram nokkrar bréfaskriftir milli verjanda ákærða Rúnars Kolbeins og embættis ríkissaksóknara, og þykir rétt að rekja þær að hluta til að varpa ljósi á þær breytingar, sem verjandi ákærða Albarts telur hafa orðið á réttarstöðu hans samanborið við réttarstöðu annarra sakborninga í málinu og réttlæta að mati verjandans nýjan úrskurð um aðgang að dómskjöllum.

Í bréfi Péturs Gauts Kristjánssonar hdl., verjanda ákærða Rúnars Kolbeins, til ríkissaksóknara segir m. a. svo: „Með vísan til símtals og jafnframt því að senda yður afrit af bréfi til Fangelismálastofnunar ríkisins, dags. 9. júní sl., sem var að þeirra sögn framselt yður, en aldrei svarað, leyfi ég mér að taka fram, að þar umrætt brúðkaup fór fram 25. júlí sl., eins og þér höfðuð góðfúslega samþykkt, en síðan þann dag hafa brúðhjónin ekki hist.

Þar sem hér stendur svo sérstaklega á, leyfi ég mér að ítreka, nú að sjálf-sögðu mjög sterklega, að brúðhjónin Rúnar Kolbeinn Óskarsson og Lára Dís Sigurðardóttir fái að hittast í einrúmi í öðru hvoru fangelsanna, en helst að Litla-Hrauni, eins oft og frekast kostur er.“

Svarbréf Sigurðar Gísla Gíslasonar, fulltrúa ríkissaksóknara, er dagsett 4. ágúst sl., en hann sækir málið af hálfu ákæruvaldsins. Bréfið hljóðar svo: „Með bréfum, dagsettum 13. ágúst og 31. júlí 1997, hafa verjendur gæsluvarðhaldsfanganna Lára Dísar Sigurðardóttur og Rúnars Kolbeins Óskarssonar óskað eftir því, að nefndir fangar fái að hittast, en þau munu vera í hjúskap.

Umræddir fangar eru meðal sakborninga í einu stærsta fíkniefnamáli landsins fyrr og síðar, og eru þeim báðum gefin að sök mjög alvarleg afbrot. Nokkurt misræmi er í framburði hinna ákærðu. Samkvæmt dómi Hæstaréttar, upp kveðnum 23. júlí sl., er þeim óheimilt að kynna sér gögn málsins, fyrr en þau hafa sjálf gefið skýrslu fyrir dómi við aðalmeðferð málsins, og þar með óheimilt að kynna sér framburð annarra sakborninga og önnur gögn málsins. Aðalmeðferð málsins er fyrirhuguð í september nk.

Fyrir sitt leyti setur undirritaður sig ekki upp á móti því, að umræddum

föngum verði heimilað að hittast í öðru hvoru fangelsanna einu sinni á næstunni, ef fangelsisýfirvöld telja skilyrði til slíks, enda verði það undir eftirliti fangavarða og fangelsisýfirvöld sjái um framkvæmd þess og það sé í samræmi við allar reglur, sem um slíkar heimsóknir gilda. Ekki er hins vegar fallist á það af hálfu undirritaðs, að sakborningarnir ræði sakamálið sjálfst eða verði í einrúmi.“

Bréf ríkissaksóknara til Fangelsismálastofnunar ríkisins, sem dags. er 19. ágúst sl., er svohljóðandi: „Að gefnu tilefni er ítrekað að öllu leyti efni bréfs þessa embættis, dagsetts 14. þ. m., til Fangelsismálastofnunar varðandi þar greinda beiðni verjanda gæsluvarðhaldsfanganna Láru Dísar Sigurðardóttur og Rúnars Kolbeins Óskarssonar, þó þannig, að fallist er á, að þau megi vera í einrúmi, eftir því sem reglur um slíka samveru kynnu að leyfa.“

Með bréfi, dags. 25. ágúst sl., sendir Pétur Gautur Kristjánsson hdl. ríkissaksóknara enn bréf, þar sem segir m. a.: „Athöfn sú, er þér svo góðfúslega leyfðuð í bréfi nr. 7, hefir þegar farið fram og fór öll eftir áætlun.“

Hins vegar má það ekki gleymast, að í bréfi embættis yðar nr. 6, sem þér vitnið í, er aðeins gert ráð fyrir einni slíkri samveru.

Fyrir því er erindi mitt þetta: Ég vísa til bréfs míns nr. 5 og ítreka það, sem þar stendur, að hjónin fái að hittast með sama hætti framvegis, í öðru hvoru fangelsanna, en helst að Litla-Hrauni, þar sem þar eru aðstæður margfalt betri, eins oft og frekast er kostur á, allt samkvæmt ákvörðun yðar.“

Ríkissaksóknari sendi svarbréf við þessari beiðni 27. ágúst sl., en þar segir: „Jafnframt því hér með að senda Fangelsismálastofnun ríkisins meðfylgjandi ljósrít bréfs Péturs Gauts Kristjánssonar hdl. til þessa embættis, dagsetts 25. þ. m., varðandi þar greinda beiðni lögmannsins um samveru hjónanna Láru D. Sigurðardóttur, kt. 130261-7019, og Rúnars K. Óskarssonar, kt. 250557-4179, og í framhaldi af bréfi embættisins, dagsettu 19. þ. m., til Fangelsismálastofnunar skal tekið fram, að embætti ríkissaksóknara samþykkir fyrir sitt leyti, að hjónin fái að hittast framvegis með sama hætti, eftir því sem reglur og aðstæður leyfa.“

Verjandi ákærða Albarts telur, að með því að heimila ákærðu Láru Dís og Rúnari Kolbeini að hittast í einrúmi eftir útgáfu ákæru og þingfestingu málsins og eftir dóm Hæstaréttar, sem rakinn var, sé fram kominn ný staða í málinu og breyttar aðstæður og breytt réttarstaða ákærða Albarts, sem leiða eigi til þess, að heimila eigi kynningu dómskjala, því að öðruvísi njóti ákærði Albart ekki jafnræðis við ákærðu Láru Dís og Rúnar Kolbein, en innbyrðis misræmis gæti í framburði þessara þriggja ákærðu um ætluð fíkniefnasamskipti sín.

Niðurstöður.

Með úrskurði dómsins frá 9. júlí sl. heimilaði dómurinn aðgang að skjölum málsins. Sá úrskurður var felldur úr gildi með dómi Hæstaréttar 23. s. m. og dæmt, að m. a. þeim þremur ákærðu, sem nú hafa uppi kröfu um aðgang að gögnum, skuli óheimilt að kynna sér fram lögð skjöl, áður en hvert fyrir sig hafi verið yfirheyrt fyrir dómi.

Í greinargerð ákærvaldsins til Hæstaréttar, sem tekin var upp í dóm Hæstaréttar 23. júlí sl., segir m. a.: „Í því máli, er hér um ræðir, eru 5 menn ákærðir fyrir stórfelld fíkniefnabrot, og er um að ræða mikið magn fíkniefna, sem voru flutt inn í tveimur ferðum, og ber ákærðu og vitnum ekki öllum saman um ráðstöfun efnanna, magn þeirra og hlut hvers og eins í brotunum. Telja verður, að málið hafi nokkra sérstöðu að þessu leyti. . . .“

Í bréfi ríkissaksóknara, dags. 14. ágúst sl., segir m. a., að nokkurt misræmi sé í framburði ákærðu Rúnars Kolbeins og Láru Dísar, og þar var því hafnað, að þau fengu að ræða mál þetta eða hittast í einrúmi, en svo sem rakið var, breytti ríkissaksóknari afstöðu sinni, sbr. bréf, dags. 19. og 27. ágúst sl., sem rakín voru að ofan.

Ekki verður annað ráðið af þessu en að ákærvaldið hafi að þessu leyti fallið frá að minnsta kosti hluta þeirra málsástæðna, sem byggt var á við fyrirtöku málsins í Hæstarétti og dómur Hæstaréttar er reistur á að hluta að minnsta kosti. Því megi álykta, að ekki séu lengur fyrir hendi þeir hagsmunir, sem áður var af hálfu ákærvaldsins talið varðandi það, að ákærðu Láru Dís og Rúnar Kolbeinn fengu ekki að hittast. Þessi breytta afstaða ákærvaldsins og sú staðreynd, að nú hefur verið breytt því ástandi, sem ríkti, er áður var fjallað um heimild ákærðu til að kynna sér gögn málsins, leiðir að mati dómsins til þess, að ekki beri að vísa kröfunni frá dómi, heldur taka efnislega afstöðu á hinum nýja og breytta grunni. Rétt þykir að taka fram, að það, sem dómurinn telur skipta máli hér, eru samskipti ákærðu Láru Dísar og Rúnars Kolbeins eftir útgáfu ákæru og þingfestingu málsins, en fram kemur í gögnum málsins, að fyrir þann tíma hafi þau að minnsta kosti haft símsamband.

Í dómi Hæstaréttar frá 23. júlí sl. og einnig í hæstaréttardómi um samskonar álítaefni frá 19. apríl 1994 er tekið fram, að ákærvaldið hafi fært fram réttmætar og efnislegar ástæður fyrir þeirri kröfu sinni, að hinir ákærðu fái ekki að kynna sér fram lögð skjöl, fyrr en eftir að viðkomandi hafi sætt yfirheyrslu fyrir dómi. Dómurinn telur, að ráða megi af þessu orðalagi og af meginstefnunni í lögum nr. 19/1991, að til undantekninga hljóti að teljast, að ákærður einstaklingur fái ekki að kynna sér fram lögð skjöl máls við þingfestingu. Ákærvaldið þurfi því að sýna fram á réttmætar

og efnislegar ástæður þess að meina ákærðum einstaklingi að sjá gögn á þessu stigi máls.

Nú hefur það gerst undir rekstri málsins, að ákærvaldið hefur kúvent í afstöðu sinni til þess, að ákærðu Lára Dís og Rúnar Kolbeinn hittist án takmarkana af hálfu ákærvaldsins. Þau munu nú hafa hist ítrekað samkvæmt upplýsingum ákæranda og verjanda, en ákærði Albart ekki haft samskipti við meðákærðu. Þá hefur komið fram undir rekstri málsins, bæði hjá ákæranda og verjanda ákærða Albarts, að nokkurs misræmis gæti innbyrðis í framburði þeirra þriggja ákærðu, er gera nú kröfu um aðgang að dómskjölum.

Dómur Hæstaréttar frá 23. júlí sl. er a. m. k. að hluta reistur á því, að nauðsynlegt hafi verið að meina um aðgang að skjölum að svo stöddu í því skyni að koma í veg fyrir, að ákærðu löguðu framburð sinn að gögnum eftir þörfum. Ekki er unnt að ráða af dómi Hæstaréttar, hversu veigamikil forsenda þetta var fyrir dómsniðurstöðu, en eins og mál þetta er í pottinn búið, verður að draga þá ályktun, að hún hafi skipt verulegu máli. Nú hefur forsenda þessi breyst mjög, og sú breyting lýtur einungis að samskiptum tveggja af þremur ákærðu, hverra framburður er ekki að öllu leyti samrýmanlegur um ætluð fíkniefnasamskipti. Ákærvaldið hefur því gagnvart sumum hinna ákærðu fallið frá veigamikilli málsástæðu, sem byggt var á, er dómur Hæstaréttar gekk 23. júlí sl. Af þessum sökum og vegna þess að dómurinn telur, svo sem rakið var, það undantekningarreglu að meina ákærðum aðila að kynna sér gögn máls þegar við þingfestingu, telur dómurinn varlegra til að tryggja jafnræði hinna ákærðu að úrskurða, að í ljósi breyttra aðstæðna nú beri að heimila ákærða Albart aðgang að gögnum málsins.

Í samræmi við þessa niðurstöðu og til að þau þrjú ákærðu, sem gera kröfu um aðgang að skjölum, verði eins sett, sé, úr því sem komið sé, ekki annað fært en heimila ákærðu Lára Dís og Rúnari Kolbeini jafnframt aðgang að skjölum málsins.

Ú r s k u r ð a r o r ð:

Ákærðu, Albart Jan van Houten, Lára Dís Sigurðardóttur og Rúnari Kolbeini Óskarssyni, er heimilt að kynna sér fram lögð dómskjöl.